

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 323.22:352

Форми функціонування допоміжних рівнів місцевого управління та самоорганізації громадян в країнах Європи: досвід для України

М.О. ЛЕНДЬЕЛ

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна

E-mail: mlendel@bagel.com.ua

Авторське резюме

Визначено, що ефективність діяльності місцевого самоврядування, рівень задоволення громадян від функціонування локальної демократії, а точніше – існування цієї системи, залежить від близькості публічної влади до жителів спільнот. Проаналізовано інституційні форми, в яких існують допоміжні рівні самоврядування в європейських країнах, зокрема Центральної і Східної Європи, а також структури самоорганізації громадян на рівні локальних територіальних громад. Якщо класифікувати їх як допоміжні форми управління, які є поширеним інституційним рівнем самоврядування в європейських країнах, то міжнародний досвід пропонує набір інструментів підвищення ефективності задоволення ними інтересів громадян. Водночас потребує подальших досліджень питання про механізми соціальної мобілізації, яка є необхідним фактором функціонування місцевої демократії.

Ключові слова: громада, допоміжний рівень місцевого управління, місцеве самоврядування, самоорганізація, спільнота, Центральна і Східна Європа.

Forms of functioning of auxiliary levels of local government and self-organization of citizens in the countries of Europe : experience for Ukraine

M.O. LENDEL

Uzhhorod national university, Uzhhorod, Ukraine

E-mail: mlendel@bagel.com.ua

Abstract

The efficiency of the local government, the level of citizens' satisfaction by the local democracy functioning, more precisely, the existence of this system, depends from the distance between citizens and the public power. The institutional forms of the additional levels of local government in the European countries, especially in the Central and Eastern European ones, and also the structures of the inhabitants self-organization in the local territorial communities is defined. Taking into account, that they can be also classified as the additional levels of local government that are quite popular institutional level in the European countries, the international experience proposes the set of the instruments for increasing of the citizens needs satisfaction level. At the same time, the issue of the relevant social mobilization mechanisms, that can be regarded as the important factor of the local democracy functioning, have to be studied additionally.

Key words: community, the additional levels of local government, local government, self-organization, Central and Eastern Europe.

Постановка проблеми. Ефективність діяльності місцевого самоврядування, а отже, рівень задоволення громадян від функціонування локальної демократії, а точніше – існування цієї системи залежить, у тому числі, від близькості публічної влади до громадян. Враховуючи, що на території більшості адміністративних одиниць з органами самоврядування проживає велика кількість громадян, які мають різноманітні потреби, що зумовлені, в тому числі, конкретним місцем проживанням, то виникає питання, чи є спроможними представницькі органи влади забезпечити водночас і принципи демократії, і принцип ефективності? Досвід інших країн і водночас історичні традиції України демонструють, що у комунікації між громадянами і владою необхідною є проміжна політико-управлінська ланка, наділена подвійною легітимністю: і від громадян, і від обраних

органів влади. Одразу ж виникає запитання: які форми локального управління та самоорганізації громадян є органічними для нормативних та політико-культурних традицій українського суспільства?

Аналіз досліджень і публікацій. Література, що стосується різних аспектів місцевого самоврядування – в його класичному формально-інституційному вимірі – у вітчизняній політології, безмежна. Не ставлячи перед собою завдання осягнути цей масив, наведемо як приклади праці О.Батанова [1], В. Куйбиди [5], О. Лазор [6]. Фактологічний матеріал про систему управління на локальному рівні в країнах Центральної і Східної Європи, який гіпотетично є релевантним для адаптації в Україні, є узагальненим, насамперед у посібнику А.Некряч [9], децентралізації – у статті О. Стойко [12]. З'ясування форм утворення

© М.О. Лендьял, 2013

допоміжних форм управління у громадах європейських країн, зокрема у контексті використання цих інституційних типів в Україні, є поза увагою дослідників.

Метою дослідження є з'ясувати найбільш ефективні допоміжні форми місцевого управління та самоорганізації громадян у європейських країнах, досвід утворення яких може бути інструментальним в Україні.

Виклад основного матеріалу. З теоретичної точки зору, поняття «територіальна громада» означає не лише адміністративно-територіальну одиницю, але й стійку систему соціальних зв'язків та відносин, що виникає між жителями конкретної території в зоні їх контактної взаємодії з метою реалізації спільних інтересів. Як правило, кожне окреме поселення є локальною соціальною системою (локальною спільнотою, громадою). В ідеалі кожна громада має мати власні органи самоврядування або так звані його допоміжні рівні, які б акумулювали інтереси, притаманні певній спільноті. Як форма участі населення у місцевому самоврядуванні, самоорганізація громадян має деякі особливості, зокрема: виникає на основі власної ініціативи громадян, характеризується різноманітністю рівнів (будинок, квартал, мікрорайон інше), може брати деякі повноваження органів місцевого самоврядування. Фактично самоорганізація є основою самоврядування, оскільки сприяє перетворенню громадянської активності у політико-управлінські рішення.

Локальні дослідження використовують як одне з центральних поняття «спільноти» (англ. community), визначень якого нараховується близько сотні. Одне з найбільш популярних пояснень ще наприкінці XIX століття запропонував Ф. Тьоніс, протиставивши спільноту і суспільство як різні форми соціальної самоорганізації. Спільноти є пов'язаними з територією, на якій проживають невеликі колективи людей, пов'язані між собою родинними та сусідськими стосунками, а отже, вони притаманні сільській місцевості, невеликим містам. Суспільство, засноване на поняттях товар і вартість, гроші та ринок, капітал і робоча сила, і є формою організації міського життя, держави загалом [13, с. 22-52].

Зауважимо, що термін «спільнота» можна використовувати у трьох взаємопов'язаних значеннях, а саме: як географічне поняття (територіальний аспект), соціальна взаємодія (соціальний аспект), соціальний зв'язок (психологічно-культурний аспект) [2]. Погодимось з підходом Г. Музиченко і Є. Саханенка, які наголошують, що локальна спільнота розвивається у конкретних природних, економічних, соціальних та політичних умовах, і тому конкретну схему її утворення можна зобразити так: територія – спільне проживання – відносини, що складаються між людьми – виникнен-

ня спільних інтересів – колективна свідомість [8; 11]. Через це дотримуємося точки зору, що класичні громади можуть існувати у невеликих територіальних одиницях, в яких населення формує соціальний колектив, у межах якого відбувається щоденне життя громадян, об'єднаних спільними інтересами. Для більших територіальних одиниць вже притаманні партикулярні інтереси (Г. Волман [17]).

В країнах Західної Європи, Північної Америки та Австралії організаційними формами самоорганізації громадян є насамперед неурядові організації, які існують, здебільшого, у формі центрів розвитку місцевих співтовариств (англ. community centres); сусідських співтовариств та трастів (англ. neighbourhood associations, trusts, condominiums), які є самоорганізованими, часто неформальними, однак сталими, цілеспрямованими сусідськими зв'язками і взаємовідносинами людей, які проживають на певній території.

Сусідські співтовариства мають право займатися будь-якою діяльністю, що належить до благодійницьких, надаючи членам громади, об'єднаної за територіальною та соціальною ознакою, послуги у різнорідних сферах та вирішуючи питання місцевого значення. У більшості випадків подібним структурам потрібно навіть отримувати дозволу від органів місцевого самоврядування. Можна навести приклад Швеції, де поширена модель так званих «колективних будинків», жителі яких здійснюють спільну роботу щодо обслуговування будинку. У більшості випадків популярною є практика підписання угод між громадянами та муніципальною кампанією, якій передаються функції щодо утримання та ремонту будинку.

В країнах з розвинутими традиціями місцевої демократії простежується тенденція зростання частки бюджетної підтримки структур самоорганізації громадян. Наприклад, у Великій Британії у 2010-х роках почала функціонувати урядова програма «Grassroots Grants», через яку надаються бюджетні кошти, спрямовані на підтримку організацій та ініціатив, які вирішують проблеми місцевих спільнот. Поширення набуває практика, коли органи влади повністю делегують неурядовим організаціям вирішення певних соціальних проблем та фінансують їх діяльність [17].

Починаючи з 1990-х років, система реального місцевого самоврядування і самоорганізації громадян почала поширюватися і в країнах Центральної і Східної Європи. Щодо локального територіального устрою, то упродовж постсоціалістичних десятиліть відбулися пов'язані, хоча й подекуди, протилежні процеси: утворення нових територіальних громад на основі поділу існуючих у період соціалізму та об'єднання існуючих спільнот з малою кількістю жителів

у більшості. У першому випадку, громадяни переслідували мету зменшення дистанції до місцевих органів влади, у другому – підвищення ефективності надання громадських послуг у спільнотах з більшими ресурсами [15].

Для врегулювання проблеми існування малих, а отже, незабезпечених ресурсами громад, у різних країнах використовуються свої інструменти: у Росії – референдум для прийняття рішення про об'єднання двох і більше громад, у Польщі – стандарт, що територія локальної спільноти має мати достатній потенціал для надання громадських послуг і її межі можуть бути змінені лише за рішенням національного парламенту, в Болгарії – норма, що мінімальна кількість жителів має складати 6 тис. осіб, Естонії – 3,5 тис., Латвії – 5 тис., Угорщині – 3 тис. осіб. Окрім того, наприклад, в Естонії держава підписує контракт з амальгамованими місцевими спільнотами, надаючи їм пріоритетну бюджетну підтримку, зокрема для реалізації великих інфраструктурних проектів. У країнах, що досягли успіху щодо приєднання до європейської спільноти, для стимулювання консолідації використовувалися дотації з бюджету та різноманітних фондів, ініціатив Європейського Союзу, зокрема у формі підтримки спільних проектів [7].

Окрім того, в країнах Центральної і Східної Європи була інституціоналізована практика формування: допоміжних органів самоврядування, які створюються у підпорядкованих територіальних одиницях єдиних територіальних громад (населених пунктах, сільських округах, районах); органів територіального громадського самоврядування; громадянських ініціатив, які вирішують локальні проблеми, пов'язані, в першу чергу, з захистом території від будівництва небажаних виробничих та інфраструктурних об'єктів, благоустроєм громад, дозвіллям населення, підвищенням інвестиційного іміджу спільнот, їх «відродженням», боротьбою із бідністю.

У законодавстві Чеської та Словацької Республік, Болгарії, Угорщини не передбачені окремі правові форми місцевої самоорганізації громадян. Однак у частині постсоціалістичних країн створено правові умови для формування допоміжних рівнів управління у населених пунктах, що входять до складу більших територіальних громад, які, в свою чергу, є основою для функціонування єдиних органів місцевого самоврядування (Албанія, Грузія, Вірменія, Росія, Польща). Наприклад, в Албанії сільські громади поділяються на окремі села, де виконавчі функції здійснює старійшина, водночас, репрезентуючи інтереси жителів свого поселення в межах усєї територіальної спільноти. Децю подібна система діє у Франції та Великій Британії, де існують так звані «мерії кварталів» [9].

Водночас законодавство центральноєвро-

пейських країн дозволяє також функціонування сусідських асоціацій та центрів місцевих співтовариств, які, як уже було зазначено, є популярними в західних країнах. Центри місцевих співтовариств створюються з метою задоволення потреб членів відповідних територіальних мікрогромад, використовуючи механізм благодійництва. Сусідські асоціації беруть участь у вирішенні питань захисту своєї території, організації дозвілля громадян, покращенні якості соціальних послуг, стану довкілля та інфраструктури. Усі згадані форми самоорганізації є механізмом компенсації бездіяльності органів місцевого самоврядування або ж альтернативою їх політико-управлінських рішень [12].

У Польщі правові засади функціонування місцевого самоврядування визначаються Конституцією, яка була схвалена 2 квітня 1997 року та Законом про територіальне самоврядування. Відповідно до основного законодавчого акту жителі населених пунктів формують гміни як місцеві територіальні спільноти, а територіальне самоврядування бере участь у реалізації публічної влади та управління. Гміни отримали право на прийняття місцевих статутів, приписи яких повинні знаходитися в рамках законодавчого поля держави, однак можуть уточнювати їх. Як правило, в статутах визначається структура місцевих органів влади, процедури їх функціонування та прийняття рішень [16].

Для ефективного виконання публічних завдань гміни можуть створювати допоміжні одиниці управління – солецтва (у так званих сільських гмінах), селища (у гмінах змішаного міського і сільського характеру), райони (у містах). Потреба у функціонуванні цих ланок управління пояснюється переважаючим – великим – типом гмін: у середньому навіть сільська гміна у Польщі нараховує 7-8 тис. жителів і складається, як правило, з 10-11 населених пунктів.

Солецтво є традиційною для Польщі формою самоуправління громадян. У їх середовищі основні рішення приймаються зборами, а функції виконавчого органу виконує солтис, якому допомагає солецька рада. У зборах солецтва мають право брати участь усі громадяни. Схожими до тих, що в солецтвах, є засади функціонування селищ і районів: представницьким органом є рада, кількість депутатів якої має відповідати кількості депутатів ради гміни, однак не перевищувати 21 особу. Виконавчим органом є голова селища (району).

Статут солецтва схвалюється радою гміни, і в цьому документі визначаються питання його організації, ліквідації та сфера діяльності відповідного допоміжного органу. Обов'язковим елементом створення допоміжних одиниць є думка жителів певної території, зокрема вони можуть пропонувати створення допоміжної

одиниці або ж висловлювати свою позицію щодо подібної ініціативи органу місцевого самоврядування. Так, наприклад, у м. Краків із 750-тис. населенням, за рішенням ради міста було створено 18 допоміжних дільниць.

Можна виділити такі характеристики допоміжних одиниць самоуправління у Польщі: неов'язковість їх утворення (лише на основі рішення місцевої ради); відсутність власної компетенції та статусу юридичної особи; нестача власних доходів, однак можливість реалізації завдань у межах місцевого бюджету на основі передачі ресурсів від місцевих рад.

Діяльність солецтв, селищ та районів у Польщі упродовж останніх років характеризувалася позитивними результатами, зокрема щодо утримання об'єктів культурної та комунальної інфраструктури. Для забезпечення діяльності допоміжних органів самоуправління використовується практика самообкладання податками та інвестування коштів місцевого бюджету.

Зауважимо, що практика безпосереднього обрання населення одноосібних органів територіального самоврядування є поширеною у багатьох країнах Європи: у Болгарії (кмет), Білорусі (одноосібні органи територіального громадського самоврядування).

Зауважимо, що оскільки допоміжні органи не є юридичними особами, їх керівники проводять діяльність самостійно на підставі доручення, виданого правлінням гміни. Допоміжна одиниця управляє і користується комунальним майном та розпоряджається доходами з цього джерела в межах, встановлених статутом. Статут також визначає перелік питань щодо вирішення яких допоміжна одиниця може використовувати належне їй майно. Порядок залучення інвестиційних коштів та механізми інвестування визначаються радою гміни.

У Російській Федерації (РФ) у першому базовому законі про місцеве самоврядування, що був прийнятий у 1995 році, відсутнім був термін «територіальний колектив» чи «місцева спільнота», який використовується у законодавстві центральноєвропейських сусідів. Дозволялися різні назви органів самоврядування, зокрема представницьких, відповідно до традицій територій, де вони створювалися. Окрім того, громадам було надано право самостійно визначати структуру місцевої влади, інституціоналізуючи її в статуті утворення. Фактично, була запропонована можливість формування п'яти організаційних типів самоврядування, а саме: представницький орган і обраний населенням голова місцевої адміністрації (мер); представницький орган та обраний його складом мер; представницький орган, який очолюється одним з депутатів і призначає голову місцевої адміністрації; представницький орган виконує виконавчі функції, а його голова є одночасно головою адміністрації; функціонуван-

ня місцевої асамблеї (рос. «сход(ки)»), що співіснує з головою уряду (притаманна для малих сільських поселень). У новому законі про місцеве самоврядування 2003 року було змінено принципи територіальної організації самоврядування, а також закріплення повноважень за конкретним рівнем громад шляхом їх диверсифікації. Встановлювалися декілька їх типів – сільське або міське поселення, муніципальний район, міський округ, внутрішньоміська територія міста федерального значення. Цей законодавчий акт передбачив декілька моделей організації самоврядування, а саме: модель «мер – рада», заснована на загальних виборах представницьких органів та мерів; модель «сіті-менеджера», коли депутати призначали, за участю регіональної адміністрації, голову виконавчої влади; змішану модель, за якої обраний мер виконує представницькі функції, а сіті-менеджер – повноваження голови виконавчої влади [3; 14].

Законодавство Росії передбачає, що у громадах з малою чисельністю населення (в середньому 100-1200 виборців), функції місцевого самоврядування виконують сходи громадян. Найбільшого поширення такий тип врядування отримав у Республіці Саха, Красноярському, Хабаровському краях, тобто у регіонах Сибіру та Далекого Сходу. Представницькі органи 98 муніципальних районів формувалися шляхом делегування голів і депутатів поселень [10].

У РФ додатковим, у порівнянні з набором, прийнятим у більшості центральноєвропейських суспільств, інструментом безпосередньої демократії є територіальне громадське самоуправління (ТГС). ТГС визначається як самоорганізація громадян за місцем їх проживання на частині території поселення для самостійного і під свою відповідальність здійснення власних ініціатив з питань місцевого значення. Законом 2003 року було визначено, що порядок здійснення самоуправління може визначатися лише статутом громади та іншими місцевими нормативними актами. Причому кордони території, на якій здійснюється самоуправління, визначаються представницьким органом спільноти за пропозицією населення. Громадське самоуправління може здійснюватися в наступних межах: під'їзд будинку; багатоповерховий будинок; група будинків; мікрорайон; сільський населений пункт, який не є поселенням; інші території. ТГС може здійснюватися безпосередньо через збори та конференції громадян, а також через створення спеціальних органів. Органи ТГС обираються на зборах або конференціях громадян, які мешкають на відповідній території. ТГС вважається створеним з моменту реєстрації статуту ТГС органом місцевого самоврядування. Органи можуть бути юридичною особою та підлягають державній реєстрації в організаційно-правовій формі не-

комерційної організації. Можливими є такі форми територіальної самоорганізації населення, як: товариства власників житла; будівельні кооперативи; деякі громадські організації та деякі органи громадської самодіяльності.

Оскільки створення ТГС є обов'язковим і ініціатива щодо їх створення, як правило, належить пересічним громадянам, то ці структури є поширені по території Росії дуже нерівномірно. Станом на 2004 рік ТГС функціонувало приблизно у 60 % муніципальних утворень, в тому числі у 96 % великих міст. Однак вже через два роки – на початку 2006 року – відбулося суттєве скорочення його географічної сфери: цей інститут продовжував діяти лише в 46 % міст. Така радикальна зміна пояснюється незавершеністю процесу перереєстрації органів самоуправління, відповідно до нового законодавства про місцеве самоврядування, і нестачею фінансових ресурсів. Як правило, самоуправління діяло на рівні мікрорайону (44 % громад), вулиці, двору чи будинку (24 % громад).

Основою створення ТГС є проведення установчих зборів жителів певної територіальної одиниці для виборів ними своїх представників. Спорідненими до структур ТГС є товариства власників житла, які почали активно створюватися з 2005 році, коли була прийнята відповідна правова база. Органи ТГС мають право здійснювати економічну діяльність, спрямовану на вирішення проблем територіальної громади, як за рахунок коштів громадян, так і на підставі договору з органами місцевого самоврядування із залученням бюджетних коштів. Ці структури для досягнення статутних цілей мають право здійснювати підприємницьку діяльність і створювати господарські товариства й інші господарські організації.

Практика функціонування ТГС є також поширеною в Білорусі, де такі структури підзвітні місцевому зібранню, що його заснувало чи обрало, та відповідній місцевій раді як легітимному органу самоврядування. При цьому на відповідній частині адміністративно-територіальної одиниці може бути створений тільки один орган ТГС. Серед форм органів ТГС зазначаються одноосібні та колегіальні. Колегіальний орган ТГС може функціонувати без створення юридичної особи або як юридична особа.

Одноосібний орган ТГС (староста, старійшина та інші) створюється і діє відповідно до положення, затвердженого відповідною радою на підставі примірного положення, затвердженого обласною радою. Облік одноосібних органів ТГС здійснюється відповідними виконавчими та розпорядчими органами первісного рівня. Існування одноосібних органів самоорганізації притаманні і для інших країн світу (на зборах жителів відкритим голосуванням, як уже було зазначено, в Польщі обирається солтис, в Болгарії – кмет, в Індонезії та Таїланді – староста села і міського кварталу).

В Україні самоорганізація громадян існує у правовій формі органів самоорганізації населення (ОСН), які, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування», є самостійним елементом системи органів місцевого самоврядування. Ст. 140 Конституції України надає право сільським, селищним, міським радам створювати ці структури й наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів і майна. Закон «Про органи самоорганізації», який був прийнятий 11 липня 2001 року, визначає перелік ОСН - будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети, – які можуть мати власні і делеговані повноваження [3].

Як правило, окремим пунктом завдання та повноваження ОСН прописуються в статутах територіальних громад міст України. У деяких громадах приймаються програми підтримки ОСН, включно організації конкурсів проєктів, ініціатив серед окремих локальних структур. У Києві, наприклад, існує близько 110 ОСН, в Одесі – 50 одиниць; окрім того, у столиці діє міська програма підтримки цих утворень на 2012-2016 роки. Окрім того, самоорганізація громад підтримується в рамках міжнародних проєктів, зокрема тих, що фінансуються ЄС.

Однак система функціонування ОСН в Україні має ряд недоліків, завдяки яким ці структури не набули повсюдного поширення і не є ефективними. Мова йде, насамперед, про тривалу процедуру створення ОСН, їх юридичну легалізацію, невизначеність органу, який надає дозвіл на створення цих структур у випадку поділу міст на райони та співіснування міських та районних у містах рад, а також запутану й складну процедуру вибору керівних органів ОСН. Водночас функціонування ОСН є ускладненим через обов'язковість їх рішень для членів спільноти, яку вони представляють, ймовірність конфліктів між різними структурами, які претендуватимуть на представлення інтересів громадян. У випадку реєстрації значної кількості ОСН органи місцевого самоврядування не матимуть можливості ефективно співпрацювати з ними та враховувати пропозиції й звернення громадян, окрім того, відсутнім є механізм реалізації норми про можливість делегування органами самоврядування своїх повноважень.

У липні 2012 року було започатковано обговорення проєкту нового Закону «Про органи самоорганізації населення», в якому пропонується зміцнити позиції ОСН у системі місцевого самоврядування та розширити їх повноваження. У контексті цієї діяльності є можливим висловити пропозиції щодо формування допоміжних рівнів та структур самоорганізації громадян. Зокрема, пропонуємо спростити порядок та уніфікувати процедуру реєстрації ОСН, зокрема набуття всіма такими структурами

статусу юридичних осіб, розробити порядок затвердження статутів ОСН, які повинні розширювати їх повноваження у системі місцевого самоврядування, закріпити за представницькими органами місцевого самоврядування, міськими головами права здійснювати в межах законодавства перерозподіл повноважень між представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування та ОСН.

Окрім того, вважаємо необхідним розширити повноваження ОСН щодо контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, визначити перелік питань, рішення з приводу яких легітимні органи самоврядування не можуть приймати без консультації з органами територіальної громадської самоорганізації (самоуправління) населення. Доцільним вважаємо запровадження норми про делегування ОСН, іншим неурядовим організаціям повноважень щодо вирішення певних місцевих проблем, про можливість одноосібної форми допоміжного

рівня управління (на взірць солтиса, старости, кмета). Зокрема, це є актуальним для сільських населених пунктів, в яких немає власних органів місцевого самоврядування.

Висновки. Існуючі проблеми «реального» місцевого самоврядування в Україні, зокрема нездатність місцевих рад та їх виконавчих органів оперативно вирішувати поточні питання життєдіяльності місцевих громад, вимагає вдосконалити правові процедури формування та функціонування органів самоорганізації громадян.

Якщо класифікувати їх як допоміжні форми управління, які є поширеним інституційним рівнем самоврядування в європейських країнах, то міжнародний досвід пропонує набір інструментів підвищення ефективності задоволення інтересів громадян. Водночас потребує подальших досліджень питання про механізми соціальної мобілізації, яка є необхідним фактором функціонування місцевої демократії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні : монографія [Текст] / Олександр Васильович Батанов. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — 260 с.
2. Буткявичене Э. Теория информационного общества и меняющееся понятие общины в виртуальном пространстве [Электронный ресурс] / Э. Буткявичене, Л. Ринкявичюс. — Режим доступа: <http://2008.isras.ru/files/File/Socis/2007-07/Rinkyavichus.pdf>. — Назва з екрана.
3. Закон України «Про органи самоорганізації населення» № 2625-14 від 11 липня 2001 року [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>. — Назва з екрана.
4. Конституция Российской Федерации от 12 декабря 1993 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kodeks.ru/noframe/com-pus-FullLegRF?d&nd=9004937&prevDoc=901700028>. — Назва з екрана.
5. Куйбіда В.С. Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні [Текст] / Василь Степанович Куйбіда. — Львів : Літопис, 2001. — 376 с.
6. Лазор О.Д. Институалізація публічної самоврядної влади в Україні [Текст] / Оксана Дмитрівна Лазор. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. — 439 с.
7. Лендъел М. Визначення оптимального розміру муніципалітетів у постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи: роль європейських норм місцевого самоврядування / Мирослава Лендъел [Текст] // Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. — Івано-Франківськ : «Гостинець», 2008. — Вип. перший (спеціальний випуск) ; заг. ред. О. Білоуса. — С. 96–104.
8. Музиченко Г.В. Основні компоненти місцевої демократії в сучасній Україні [Текст] / Ганна В'ячеславівна Музиченко // Труды Одесского политехнического университета. — 2002. — Вып. 1(17). — С. 1-3.
9. Некряч А.І. Органи місцевого управління в постсоціалістичних країнах Європи: політологічний зріз : навчальний посібник [Текст] / Анастасія Іванівна Некряч. — Херсон : МУБІП, 2002. — 109 с.
10. Пузанов А. Отчуждение местной власти [Текст] / А. Пузанов, Л. Рагозина // Pro et Contra. — 2007. — № 1 (35). — С. 72-84.
11. Саханенко С.Є. Міська територіальна громада: проблеми дефініції [Текст] / Сергій Єгорович Саханенко // Вісник Української академії державного управління. — 2000. — № 2. — С. 365-374.
12. Стойко О.М. Децентралізація в країнах Східної Європи [Текст] / Олена Михайлівна Стойко // Держава і право. Збірник наукових праць : Юридичні та політичні науки. — К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. — Вип. 30. — С. 755-760.
13. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство. Основні поняття чистої соціології [Текст] / Фердинанд Тьоніс — К. : «Дух і літера», 2005. — 258 с.
14. Федеральный закон от 6 октября 2003 года N 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.base.spin-form.ru/show_doc.fwx?Regnom=5062. — Назва з екрана.
15. Herbst M. Economies and Diseconomies of Scale in Polish Local Governments / M. Herbst, P. Swianiewicz [Текст] // Size of Local Government, Local Democracy and Efficiency in Delivery of Local Services – International Context and Theoretical Framework ; Ed. P. Swianiewicz. — Budapest : OSI, 2002. — P. 169–222.
16. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. ogłoszono w Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483 zm. Dz.U. 2001 nr 28 poz. 319 26.03.2001, zm. Dz.U. 2006 nr 200 poz. 1471 07.11.2006, zm. Dz.U. 2009 nr 114 poz. 946 21.10.2009 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>. — Назва з екрана.

17. Wollman H. The Fall and Rise of the Local Community: A Comparative and Historical Perspective [Текст] / Hellmut Wollman // *Urban Studies*. – V. 43. – № 8. – P. 1419-1438.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2013

REFERENCES:

1. *Batanov, O.V.* Teritorialna hromada – osnova mitsevoho samovryadyvannya (Territorial community as the base of the local government). Kyiv, 2001. 260 p.
2. *Butkjavychene, E., Rinkyavichus L.* Teoriya informatsionnogo obschestva i menyayuचेjtsya ponnyatije obshchyny v virtualnom prostranstve (Theory of the informational society and the changing notion of the community in the virtual environment). Regime to access: <http://2008.isras.ru/files/File/Socis/2007-07/Rinkyavichus.pdf>
3. Zakon Ukrainy «Pro organy samoorhanizatsiji naselennya» (Law of Ukraine «On the self-organization citizens bodies») № 2625-14 vid 11 lypnya 2001 roky. Regime to access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
4. Konstitutsija Rossijskoj Federatsiji (The Constitution of Russian Federation) ot 12 dekabrya 1993 g. Regime to access: <http://www.kodeks.ru/noframe/com-pus-FullLegRF?d&nd=9004937&prevDoc=901700028>.
5. *Kyibida, V.S.* Konstitutsijno-pravovo problemy mis'koho samovryadyvannya v Ukraini (The constitutional problems of local government in Ukraine). Lviv, 2001. 376 p.
6. *Lazor, O.D.* Instytutalizatsija publichnoji samovryadnoji vlady v Ukraini (Instytutalization of the public local government in Ukraine). Lviv, 2009. 439 p.
7. *Lendel, M.* Vyznachennya optimalnoho rozmiry municipalitetiv u postsocialistychnych krajinach Tsentralno-Schidnoji Yevropy: rol' yevropejskykh norm mitsevoho samovryadyvannya (Definition of the optimal size of the municipalities in the post-socialist countries of Central-Eastern Europe: the role of the European norms of local government). *Visnyk Naukovoho informatsijno-analytychnoho tsentry NATO Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylya Stefanyka*. Ivano-Frankivsk, 2008. Issue 1 (special issue). pp. 96-104.
8. *Muzychenko, H.V.* Osnovni komponenty mitsevoji demokratiji v suchasnij Ukraini (Main components of local democracy in the modern Ukraine). *Trydy Odes'koho politechnicheskoho universytetu*. 2002. Issue 1 (17). pp. 1-3.
9. *Nekryach, A.I.* Organy mitsevoho upravlinnya v postsotsialistychnych krajinach Yevropy: politolohichnyj zriz (Local government bodies in the postsocialist countries of Europe: the politological aspect). Kherson, 2002. 109 p.
10. *Puzanov, A., Rahozina, L.* Otchuzhdenije mestnoj vlady (The distance to local government). *Pro et Contra*. 2007. no. 1 (35). pp. 72-84.
11. *Sachanenko, S.Ye.* Mis'ka teritorial'na hromada: problemy definitysiji (The local territorial community: the definition problem). *Visnyk Ukrainjs'koho akademiji derzhavnoho upravlinnya*. 2000. no. 2. pp. 365-374.
12. *Stojko, O.M.* Decentralizatsija v krajinach Schidnoji Yevropy (Decentralization in the Eastern Europe countries) *Derzhava i pravo*. Kyjiv, 2005. Issue 30. pp. 755-760.
13. *Tyonis, F.* Spilnota ta sypilstvo. Osnovni ponyattya tchystoji sociolohiji (Community and society. Main categories of the pure social science). Kyjiv, 2005. 258 p.
14. Federal'nij zakon ot 6 octyabrya 2003 goda № 131-FZ «Ob obshchych printsipach orhanizatsiji mestnoho samoupravlenija v Rossijskoj Federatsiji» (Federal law from October 6th 2003 No 131-FZ «On the general principles of the local government organization in Russian Federation») Regime to access: http://www.base.spin-form.ru/show_doc.fwx?Regnom=5062.
15. Herbst, M., Swianiewicz, P. Economies and Diseconomies of Scale in Polish Local Governments. Size of Local Government, Local Democracy and Efficiency in Delivery of Local Services – International Context and Theoretical Framework. Budapest : OSI, 2002. pp. 169–222.
16. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. ogłoszono w Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483 zm. Dz.U. 2001 nr 28 poz. 319 26.03.2001, zm. Dz.U. 2006 nr 200 poz. 1471 07.11.2006, zm. Dz.U. 2009 nr 114 poz. 946 21.10.2009; Regime to access: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
17. Wollman, H. The Fall and Rise of the Local Community: A Comparative and Historical Perspective. *Urban Studies*. Vol. 43. no 8. pp. 1419-1438.

Лендел Мирослава Олександрівна – доктор політичних наук, доцент
Ужгородський національний університет
Адреса: 88000, м. Ужгород, вул. Підгірна, 46
E-mail: mlendel@bagel.com.ua

Lendel Myroslava Oleksandrivna – doctor of political sciences, associate professor
Uzhhorod national university
Address: 46, Pidhirna Str., Uzhhorod, 88000
E-mail: mlendel@bagel.com.ua